

УДК 336.77

Оцінка портфеля проблемних кредитів комерційних банків України в контексті забезпечення стабільності банківської системи

Лариса Анатоліївна Бондаренко,
доцент кафедри банківської справи
Криворізького економічного інституту
ДВНЗ «Криворізький національний університет»,
кандидат економічних наук

Тетяна Валеріївна Стародубцева,
магістрант кафедри банківської справи
Криворізького економічного інституту
ДВНЗ «Криворізький національний університет»

Анотація. Досліджено причини виникнення проблемної кредитної заборгованості комерційних банків України. Проаналізовано динаміку портфеля проблемних кредитів вітчизняних банків за 2004–2013 роки. Зазначено наслідки зростання проблемних кредитів для стабільності банківської системи. Окреслено перспективи дальшої роботи банків з поліпшення якості кредитного портфеля.

Ключові слова: банк, проблемна кредитна заборгованість, портфель проблемних кредитів, фактори збільшення проблемної кредитної заборгованості, резерви за кредитними операціями.

Постановка проблеми. Проблеми забезпечення і збереження фінансової стабільності банківської системи постають на сьогодні як ніколи гостро. Тяжкі наслідки світової фінансово-економічної кризи 2008–2010 рр. виявили значні помилки менеджменту банків у рамках сформованої ними кредитної та резервної політики. Погіршення показників балансів комерційних банків стали також економічні тенденції у світі та їх вплив на економіку України. Стагнація провідних економічних центрів світу не могла не зачепити й Україну, економіка якої демонструє негативну динаміку. Загроза розгортання другої хвилі фінансово-економічної кризи на нинішній день, на жаль, виглядає реальністю. Основним фактором, що починає діяти в таких умовах, є зростання обсягів і частки проблемних кредитів у кредитному портфелі банків та величини резервів, що сформовані для покриття можливих збитків за кредитними операціями. Усе це дає підстави стверджувати, що зниження проблемної позикової заборгованості банків і попередження появи нових проблемних кредитів є актуальним завданням, від вирішення якого значною мірою залежить сталий соціально-економічний розвиток країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Кредитна діяльність комерційних банків традиційно перебуває в центрі уваги вчених і є одним із найбільш досліджених розділів банківської справи. Значний внесок у розробку питань кредитування комерційними банками зробили вітчизняні вчені-економісти – В. Васюренко, І. Гуцал, О. Дзюблук, О. Євтух, Б. Івасів, В. Лагутін, О. Лисенок, Б. Луців, В. Міщенко, А. Мороз, Л. Примостка та ін.

Мета статті полягає у вивченні тенденцій портфеля проблемних кредитів комерційних банків України, подальших наукових теоретичних досліджень і практичних розробок з питань удосконалення управління проблемними кредитами комерційних банків для за-

безпечення стабільного функціонування банківської системи України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Негативним спадком світової фінансової кризи є велика частка проблемних кредитів у кредитних портфелях банків, котра виникла в результаті масового неповернення кредитів як суб'єктами господарювання, так і фізичними особами. Особливо негативним фактором для економіки України є той факт, що ця ситуація поліпшується досить незначними темпами, а той кредитний портфель, що формується на основі заборгованості, також характеризується високими показниками проблемності. Такі тенденції здійснюють значний дестабілізуючий вплив на стабільність функціонування банківської системи та економіки України в цілому, а також створюють низку проблем: негативно впливають на результати фінансової діяльності банків, створюють певні труднощі для кредиторів і позичальників, ускладнюють менеджмент банку, знижують довіру населення до банківської системи, стримують відновлення кредитування реального сектору економіки України.

Для розв'язання цієї проблеми необхідно визначити фактори, які стали причиною росту обсягів проблемних кредитів [1–3] (рис. 1).

Особливу увагу слід приділити факторам, пов'язаним із діяльністю банку, оскільки вони є керованими і контролюються менеджментом банку.

Вплив зазначених вище факторів зумовили негативну динаміку росту проблемних кредитів у кредитних портфелях вітчизняних банків, що відображено на рис. 2. Як видно з рис. 2, можна зазначити, що обсяг портфеля проблемної заборгованості клієнтів вітчизняних банків станом на 1 серпня 2013 року зріс більш ніж у 23 рази порівняно з кінцем 2004-го. Якщо 2004 року частка проблемних кредитів у структурі кредитного портфеля українських банків становила

3,2%, а обсяг 3,42 млрд грн, то станом на 1 серпня 2013-го ці показники становили, відповідно, 9,1% і 76,57 млрд грн. Стрімке зростання частки проблемних кредитів у кредитному портфелі банків України спостерігається 2009 року, коли цей показник становив 8,83%, тоді як 2008-го лише 3,71%. Обсяги проблемних кредитів зросли 2009 року в 3,5 раза – до 69,94 млрд грн.

Рис. 1. Фактори росту портфеля проблемних кредитів комерційних банків України

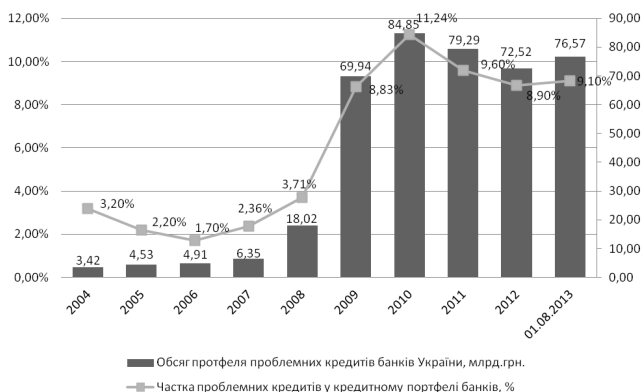

Рис. 2. Обсяг і частка прострочених кредитів у кредитному портфелі банків України за період 2004 рік – 1 серпня 2013-го
Примітка. Складено за даними НБУ [4]

Найбільший розмір частки проблемних кредитів у кредитному портфелі банків України припадає на 2010 рік, коли цей показник становив 11,24%. За період із докризового 2007 року до 2010-го обсяг проблемної заборгованості зріс у 13 разів, відповідно із 6,35 млрд грн до 84,85 млрд грн.

У наступні два роки спостерігається певне зниження частки проблемних кредитів. Так, 2011 року вона становила 9,6%, 2012-го – 8,9%. Обсяг портфеля проблемних кредитів тоді становив 79,29 млрд грн, що на 5,56 млрд грн менше, ніж 2010-го. У 2012 році цей показник досяг 72,52 млрд грн, що на 7,67 млрд грн менше, ніж попереднього. На початок серпня 2013 року цей показник становив 9,1%, а обсяг портфеля проблемних кредитів – 76,57 млрд грн [4].

Зазначимо, що якщо частка проблемної заборгованості клієнтів у кредитному портфелі банків перевищує 10%, то виникає загроза економічній безпеці банків. Так, згідно з даними НБУ, 2010 року частка проблемних кредитів у кредитному портфелі банків досягнула найвищої межі – 11,24%, перетнувши критичну межу в 10%; 2011-го і 2012-го ця частка дещо зменшилася, відповідно, до рівня 9,6 і 8,9%, а в першому півріччі 2013-го зросла до 9,1%, знову наблизившись до критичної межі. Тому можна вважати, що стабільність банківської системи України – під загрозою.

Варто зазначити, що аналіз частки та обсягів проблемних заборгованостей клієнтів перед банками України дещо ускладнюється, оскільки для вітчизняних банків єдиний алгоритм розрахунку проблемної заборгованості чітко не прописаний. Так, згідно з Постановою НБУ банки мають право самостійно встановлювати критерії категорій заборгованості [5]. Водночас, у нормативних документах НБУ не використовується поняття «проблемний кредит», натомість в Інструкції НБУ [6] знаходимо тлумачення терміна «прострочена заборгованість» – заборгованість, яка не погашена у строк, установлений договором. Тому виникають розбіжності, коли одні банківські установи відносять до проблемної заборгованості лише ту частину кредиту і доходу за ним, за якими виникла заборгованість за звітний період, а інші – усю суму кредиту і нарахованих відсотків за ним.

Для того, щоб дати об'єктивну оцінку портфелю проблемних кредитів банків України, необхідно також звернути увагу на оцінки міжнародних рейтингових агентств. На початку 2013 року рейтингове агентство «Standard & Poor's» наголосило, що його оцінка частки проблемних кредитів у системі українських банків збігається з оцінкою МВФ. Рейтингове агентство «Standard & Poor's» оцінило кредитні ризики в банківському секторі України як «надзвичайно високі», а частку проблемних кредитів у портфелі українських банків – з показником у 40% [7]. Таку тенденцію зростання показників простроченої заборгованості на початку з подальшим зменшенням на кінець року можна спостерігати за звітний період кожного року. У банківській практиці таку ситуацію називають «коригуванням річної звітності», коли поліпшуються показники річної фінансової звітності [8].

Також згідно з дослідженнями «Standard & Poor's» більшість українських банків усе ще не забезпечили достатнього обсягу резервування, яке може знадобитися в разі непередбаченого економічного спаду і можливого подальшого погіршення кредитної якості позичальників. На думку експертів міжнародного агентства, банки з низьким рівнем проблемних кредитів також можуть зіткнутися з ризиками в разі, якщо вони проводять агресивну стратегію кредитування. За оцінками Standard & Poor's, необхідно вжити адекватні заходи щодо моніторингу боргового навантаження домогосподарств, щоб уникнути значних ризиків у майбутньому.

Серед ризиків для банківської системи аналітики рейтингового агентства також називають високу концентрацію по секторах і окремих позичальниках, низький рівень платіжної культури та дотримання принципів верховенства права. Standard & Poor's також зазначає нездатність більшості українських банків залучати фінансування на міжнародних ринках капіталу, за винятком окремих банків [9].

Аналізуючи стан портфеля проблемних кредитів комерційних банків України і визначаючи причини таких змін, треба також звернути увагу на частку проблемних кредитів у кредитних портфелях за видами діяльності позичальників (табл.).

Таблиця

Частка проблемних кредитів у кредитному портфелі різних видів діяльності в банках України за 2010 рік – I півріччя 2013-го

Вид діяльності	2010	2011	2012	I півр. 2013
Торгівля та ремонт	11,4%	8,6%	9,5%	9,5%
Переробна промисловість	10,6%	11,2%	9,6%	10,2%
Операції з нерухомістю та надання послуг підприємцям	10,3%	11,0%	7,7%	11,5%
Сільське господарство	10,6%	6,1%	7,0%	6,3%
Транспорт та зв'язок	9,1%	6,3%	4,6%	6,9%
Інші види діяльності	12,6%	5,8%	6,0%	5,8%
Будівництво	14,4%	14,5%	15,6%	13,1%

Примітка. Складено за даними НБУ [4].

З табл. можна зазначити, що проблемність кредитних портфелів різних видів діяльності позичальників не перевищувала протягом досліджуваного періоду 16%. Найбільш проблемним є кредитний портфель позичальників, що здійснюють свою діяльність у будівництві, найменш проблемними протягом досліджуваного періоду були такі галузі, як сільське господарство, транспорт і зв'язок, а також інші галузі, до яких відносять виробництво і розподілення енергії, газу, води, добувна промисловість, професійна, наукова та інші діяльності.

Список використаних джерел

1. Формування моделі економічного розвитку України у післякризовому світі (аналіт. доповідь до засідання круглого столу) [Електронний ресурс] / Я. А. Жаліло, Д. С. Покришка, Я. В. Белінська, Я. В. Бережний, І. В. Клименко, Д. В. Ляпін, Н. С. Медведкова, А. П. Павлюк, О. М. Пищуліна, І. В. Ус, О. М. Шаров. – К. : НІСД, 2013. – № 4. – С. 65.

Такі тенденції пов'язані з низкою причин, що характерні для самих галузей.

У ситуації з кредитами, що надані позичальникам галузі сільського господарства, були застосовані методи пролонгації кредитів і часткової компенсації ставки за кредитами за рахунок бюджетних коштів.

Останній метод виявився найбільш дієвим.

Наявність великої частки проблемних кредитів на балансах вітчизняних банків несе за собою низку наслідків, що мають негативний характер для стабільності банківської системи (рис. 3).

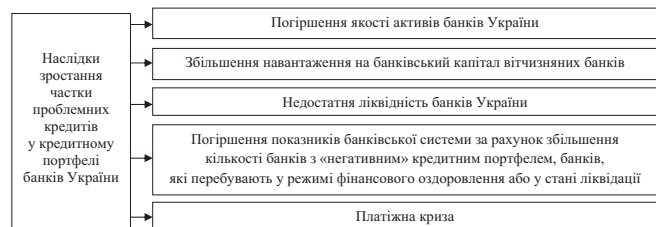

Рис. 3. Наслідки зростання частки проблемних кредитів для стабільності банківської системи України

Висновок. Таким чином, значна частка проблемних кредитів у кредитному портфелі комерційних банків і її негативний вплив на фінансову стабільність банківської системи в цілому та окремих банківських установ ставлять перед державою і банківським сектором економіки завдання щодо пошуку ефективних методів розв'язання цієї проблеми.

На нашу думку, найбільш дієвими заходами для ефективної роботи комерційних банків із проблемною заборгованістю є:

- розробка ефективного методу оцінки кредитоспроможності позичальника не лише на момент отримання кредиту, а й протягом терміну виплати кредитної суми і відсотків відповідно до договору;
- створення оптимальної оцінки забезпечення за проблемними кредитами, яка дасть можливість покрити можливу заборгованість і відповідатиме як вимогам банків, так і вимогам позичальників;
- конвертація кредитів, наданих в іноземній валюті, у гривневі;
- пошук дієвих механізмів співпраці з позичальниками-боржниками;
- розробка механізму розподілу кредитного ризику між НБУ, комерційним банком і позичальником для захисту від банкрутства;
- створення при комерційному банку SPV або венчурних фондів, за рахунок яких можна продавати проблемні активи.

2. Дробницька О. Р. Проблемні кредити банків: сучасний стан та можливості управління ними через процес сек'юритизації активів / О. Р. Дробницька // Інноваційна економіка – 2013. – № 6. – С. 267–272.
3. Криклій О. А. Сутність та фактори появи проблемних кредитів банків України / О. А. Криклій, О. В. Карпенко // Молодіжний науковий вісник УАБС НБУ. – 2013. – № 5. – С. 80–90.
4. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>.
5. Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями [Електронний ресурс] : Постанова Правління НБУ № 23 від 25.01.2012. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
6. Інструкція з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України [Електронний ресурс] : Постанова Правління НБУ № 481 від 27.12.2007. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
7. S & P порахувало проблемні кредити українських банків [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://real-economy.com.ua/news/32266.html>.
8. В українських банках 40% кредитів – проблемні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tvi.ua/new/2013/01/11>.
9. Проблемні кредити в Україні «зависли» на рівні 20% [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ua.comments.ua/money>.

Summary. Investigated the causes of bad credit debt of commercial banks in Ukraine. The dynamics of a portfolio of performing loans of domestic banks for the years 2004-2013. These effects increase bad loans for the stability of the banking system. Prospects for further work to improve the quality of banks' loan portfolio.

Keywords: bank, credit problem debt, portfolio of bad loans, factors increasing problem accounts payable, reserves for credit transactions.